

Transparantie en vertrouwen

Jan Garvelink, datum 12-02-2019

Datum

12-02-2019

Auteur

Jan Garvelink¹⁾

Folio weergave

[Download gedrukte versie \(PDF\)](#)

JCDI

JCDI:ADS18433:1

Vakgebied(en)

Ondernemingsrecht / Algemeen

Transparantie is nuttig. Transparantie helpt wantoestanden en machtsmisbruik te voorkomen. Je verzetten tegen transparantie is zoiets als het tekenen van de Nashville verklaring: je loopt ogenblikkelijk het risico als een reactionair te worden weggezet. Je zegt dus liever niets.

Het zal bekend voorkomen. Iets gaat ergens in de samenleving niet helemaal goed. Er is een misstand. Of er is een incident dat wordt uitvergroot tot misstand. Onmiddellijk klinkt vanuit de politiek of media de roep om meer transparantie. De idee is dat meer transparantie het probleem wel zal verhelpen en het vertrouwen zal herstellen. Daar is natuurlijk niemand tegen. Voor je het weet, is er weer wetgeving.

Het gebeurt in allerlei sectoren, denk aan onderwijs en zorg. Binnen het ondernemingsrecht kun je denken aan de recente roep om meer transparantie in de *ruling*praktijk. Onder publieke druk is er ineens geen vertrouwen meer dat de Belastingdienst daar verstandig mee omgaat; een gebrek aan vertrouwen dat geen duidelijke basis heeft en vooral lijkt te worden gevoed door gepercipieerde incidenten.

Transparantie is geen Haarlemmerolie voor al onze problemen, het heeft een keerzijde.

De norm is immers privacy. Dat is een grondrecht. Ook voor ondernemingen geldt dat zij geen transparantie hoeven te betrachten, tenzij anders is bepaald. De verplichting een jaarrekening openbaar te maken is bijvoorbeeld geen nadere uitwerking van een generieke verplichting tot transparantie, maar een uitzondering op het recht op vertrouwelijkheid.

Transparantie is ook enorm bewerkelijk. Voordat je transparant kunt zijn, moeten data verzameld worden. Denk aan de verpleegster die een groot deel van haar tijd data invoert. Daarna begint het verzamelen van die data, het samenvoegen, transparant maken en interpreteren van al die gegevens, onder andere door toezichthouders en verzekeraars. Ik weet niet of iemand ooit geprobeerd heeft een inschatting te maken, maar als samenleving verstoken we waarschijnlijk tienduizenden manjaren aan transparantie. Het is op het *control-freakerige* af.

Transparantie is intussen zijn eigen vijand. Hoe meer informatie openbaar wordt gemaakt, hoe onmogelijker het wordt al die informatie te verteren. Geen belegger die de jaarrekening van Shell – 260 pagina's ondoordringbare transparantie – leest. Laat staan dat hij alles leest wat Shell jaarlijks publiceert, om maar te zwijgen van wat alle fondsen naar buiten brengen. Die belegger heeft daar geen tijd voor, want hij moet ook nog de verslagen van de Tweede Kamer, rapporten van de zorgautoriteit, publicaties van de lagere school van zijn kinderen en het transparantieverlag van zijn accountant lezen. Een baby die in 2019 ter wereld komt, kan de rest van zijn leven besteden aan het lezen van alles wat alleen al op zijn geboortedag transparant werd gemaakt.

Omdat niemand al die data kan verhapstukken, zijn we afhankelijk van derden, van journalisten, analisten en toezichthouders die voor ons al die transparantie interpreteren, die ons vertellen wat we ervan moeten vinden. Die instanties moeten wel weer transparantie betrachten, want je kunt er als burger niet op vertrouwen dat ze het zomaar goed doen. Zo blijf je bezig.

Je ziet dan ook in sommige sectoren, bijvoorbeeld de zorg, dat de wal het schip keert en dat er alweer een beweging naar minder data, minder controle op gang komt: "(Ont)regel de Zorg". Dat we wellicht de verpleegster weer durven te vertrouwen. In zijn behartenswaardige pamflet "Groter denken, kleiner doen" pleit Tjeenk Willink daar voor. ¹²⁾

Tegenover controle staat namelijk vertrouwen. Vertrouwen is een dragende pijler onder de westerse samenleving. Zonder vertrouwen loopt die samenleving krijgsend vast. Als ik mijn portemonnee op het aanrecht heb laten liggen, krijg ik van

groenteboer Labes bij mij om de hoek toch mijn boodschappen mee. Ze vertrouwen er kennelijk op dat ik morgen wel betaal. De patiënt vertrouwt op het oordeel van zijn arts, onderhandelingen over een transactie voer je in vertrouwen, de jaarrekening van Shell mag ingewikkeld zijn, maar hij geeft een getrouw beeld. De accountant van Shell heeft daar goed naar gekeken. Haal dat vertrouwen weg en je kunt geen aandeel meer kopen, geen onderhandeling meer voeren. Patiënten worden niet meer behandeld en mijn kinderen eten te weinig groente. Ik propageer geen blind vertrouwen, maar zonder een basis van vertrouwen resteert anarchie.

Vertrouwen in mensen en instituties is daarbij iets wat enigszins voorzichtig moet worden behandeld. Vertrouwen is – ik leen even een metafoor – een vaasje. Dat vaasje is kwetsbaar, vertrouwen gaat immers te paard. Dat begint bovenaan: de politiek zou meer verantwoordelijkheid moeten nemen. Je helpt het vertrouwen niet verder door “ *de witte wijn sippende elite*” aan te vallen, laat staan door burgers in elkaar te willen slaan. De ‘tone at the top’ zou beter moeten. Dat moet niet alleen omdat vertrouwen in de politiek nodig is (tenzij we Trump willen). Het gaat er vooral ook om dat als de politiek geen vertrouwen in belangrijke instituties van de rechtsstaat uitstraalt, de politiek die rechtstaat uitholt. Het zijn namelijk bestuurders, rechters, artsen, accountants en ja – politici – die die witte wijn sippen (advocaten, dat is bekend, sippen rood).

Het domme is dat transparantie – ook goed bedoelde – hetzelfde effect kan hebben. Waar herstel van vertrouwen werd beoogd, vindt erosie plaats. Steven Hijink laat zien dat maatregelen die bedoeld zijn om vertrouwen te herstellen, juist kunnen bijdragen aan het verlies ervan.^[3] Negatief nieuws doet precies wat je zou verwachten: het vertrouwen neemt af. Zo kan transparantie onbedoeld ontwrichtend werken.

Dat maakt transparantie niet slecht. Transparantie is noodzakelijk voor goed functionerende markten, voor een goed functionerende samenleving en voor de politiek zelf. Maar we stellen te weinig de vraag wanneer transparantie nuttig is, of controle niet nodeloos vertrouwen verdringt. Mij lijkt belangrijker hoe je minder, maar wel meer relevante en begrijpelijke informatie kunt verstrekken. We hoeven niet alles te weten.

Intussen transpareren we vrolijk voort. De juf zet in het systeem dat Jantje zijn tas alweer is vergeten (echt waar), accountants schrijven hun ongelezen transparantieverlag. Ik denk niet dat dat vertrouwen wekt, maar als je voorstelt het weer af te schaffen, ben je een reactionair. Ik zeg dus maar niets.

Voetnoten

[1]

Jan Garvelink is advocaat te Amsterdam.

[2]

H. Tjeenk Willink, *Groter denken, kleiner doen*, Amsterdam: Uitgeverij Prometheus 2018, vanaf p. 71.

[3]

Zie zijn bijdrage in deze aflevering (*Ondernemingsrecht* 2019/35).